

Sukupuolten välinen tasa-arvo Pietarin ja Leningradin alueen työmarkkinoilla 1992–2004

M a r i n a K a š i n a

Venäjä ja sitä ennen Neuvostoliitto on allekirjoittanut ja ratifoinut kaikki tärkeimmät kansainväliset asiakirjat, joilla turvataan sukupuolten välinen tasa-arvo työelämässä. Samalla on laadittu ohjeet sukupuoliryhmien tasavertaisten oikeuksien ja mahdollisuuksien turvaamisesta työelämässä. Tilastotiedot todistavat kuitenkin toista.

Venäläistutkijat ovat ehdottaneet talouselämässä, muun muassa työllisyydessä, ilmenevän epätasa-arvon sukupuolianalyysin tärkeimmiksi indikaattoreiksi seuraavia muuttujia: sukupuoliryhmien tulotaso; miesten ja naisten työttömyys (muun muassa keskimääräinen työnhaku-aika); naisten ja miesten työttömyyden ennaltaehkäisy ammattikoulutuksen sekä yrittäjyyden kehittämiseksi suotuisten olosuhteiden luomisen kautta; ammatti- ja perheroolien yhteensovittamisen

mahdollistavan politiikan luominen.

Valitettavasti Venäjän tilastolaitoksen (*Rosstat*) virallisissa julkaisuissa ei kuvata kaikkia muuttujia, mutta osasta tietoja on kuitenkin julkaistu. Tässä artikkelissa analysoidaan sukupuoltilastotietojen kehitystä vuosilta 1992–2004 Pietarissa ja Leningradin alueella.

Sukupuolen mukainen työvoiman jakautuminen näillä alueilla kuvastaa Venäjän yleistä demografista tilannetta. Nuorissa ikäryhmissä miehiä on jonkin verran enemmän kuin naisia, keski-ikäisten (työikäisten) kohdalla sukupuolijakauma on suunnilleen tasoissa ja vanhemmissa ikäryhmissä naisten määrä kasvaa selvästi. Pietarissa ja Leningradin alueella työiän ylittäneitä naisia on enemmän kuin miehiä, lähes 2,5-kertainen määrä. Tämän vuoksi naisten osalta eläketurvajärjestelmän laatu ja tehokkuus ovat ajankohtaisia asioita. Miesten kohdalla tärkeäksi nousee työikäisten ennenaikaisen kuolleisuuden ehkäisy.

Vuonna 1990 työkyvyn ikänsä puolesta ylittäneiden miesten osuus oli 11 % kaikista miehistä ja naisten 28 % kaikista naisista. 2005 tilanne oli hieman muuttunut: vanhoja miehiä oli 14 % ja

naisia 30 %. Väestö ikääntyy, mutta sukupuolijakauma säilyy vanhemmissakin ikäryhmissä.

Alueen työvoimaresursseja on analysoitava aktiivisen työvoiman suhteen. Perinteisesti naiset ovat useimmiten olleet passiivista työvoimaa, koska he ovat ammattityön sijasta valinneet kotiäitiyden. Toisaalta vakiintuneet tendenssit ennustavat aktiivisen naistyövoiman lisääntymisestä työmarkkinoilla. Vuonna 1992 aktiivisen naistyövoiman osuus Pietarissa oli 64,4 %, josta työttömien osuus oli 7,4 %. Vuonna 2004 aktiivisen työvoiman määrä kasvoi 64,7 %:iin ja työttömien osuus laski 2,9 %:iin. Leningradin alueella aktiivisen naistyövoiman osuus laski 66,1 %:sta 63,1 %:iin työttömien määrän pysyessä käytännöllisesti katsoen entisellään (1992: 6,8 % ja 2004: 7,0 %).

Naisten verrattain korkea työttömyysprosentti Leningradin alueella on selitettävissä työmarkkinoiden segregaatiolla eli eriytymisellä sukupuolen mukaan. Tyypilliset naisvaltaiset toimialat,

kuten vaatetus- ja elintarviketeollisuus sekä palveluala, joutuivat uudistuksia toteutettaessa kärsimään paljon eivätkä ole vielä palautuneet entiselleen. Myös aktiivinen miestyövoima on vähentynyt Leningradin alueella. Vuosina 1992–2004 miestyövoima väheni jopa enemmän kuin naistyövoima, 78,6 %:sta 72,9 %:iin. Samalla tavalla kävi myös Pietarissa, jossa 1992 aktiivisen miestyövoiman osuus oli 78,1 %, mutta vuonna 2004 se oli vähentynyt 5 %:lla. Ilmiö on selitettävissä muutamalla syyllä, joista yksi on se, että pitkäaikaistyöttömäksi joutuneet miehet saattavat epätoivoissaan lopettaa työhaun ja ryhtyä joko kotimiehiksi tai satunnaisilla tienesteillä kituuttaessaan syrjäytyä ja ajautua rikollisjoukkoihin, joutua asunnottomiksi tai köyhtyä kerjäläiseksi. Venäjän rangaistuslaitoksissa olevista henkilöistä 86 % on miehiä (664 000 henkilöä).

Miesten ja naisten työllistyminen toimialoitain on kuvaava. Pietarin ja Leningradin alueen

Taulukko 1. Naisten osuus työllisistä toimialoittain Pietarissa (%)

	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004
Yhteensä	55,7	56,3	55,9	56,1	56,1	56,3	56,7
Teollisuus	50,4	49,4	45,5	45,7	45	44,8	44,9
Maatalous	56,2	57,9	63,6	62,6	60,4	62,3	64,7
Metsätalous	41	41	46,4	44,8	48,7	46,9	46,6
Kuljetusala	25,4	28	34,3	35	36,3	37,7	37,9
Viestintäala	72,6	69,8	67,1	67,2	65,5	66,2	66,1
Rakentaminen	37,9	33,5	32,8	32,6	32	32,5	30,2
Tukku- ja vähittäiskauppa, julkinen ravitsemustoiminta	78,1	75,9	72,5	71,5	69,2	66,9	66,9
Asunto- ja kunnallistalous, palvelut kotitalouksille	63,1	55,4	52,1	53,3	52	52,5	52,8
Terveystieteiden, liikunta, sosiaaliturva	83	83,9	82	83,5	84	83,6	83,5
Koulutus	75,6	75,4	77,4	77,3	77,4	77,2	78,2
Kulttuuri ja taide	67,1	66,5	65,6	65,8	65,7	66,2	67,8
Tiede ja tieteelliset palvelut	55,5	53,5	50,9	50,4	50,8	51,3	51
Rahoitus-, luototus-, vakuutusala, eläketurva	91,1	70,2	69,8	72,2	73,1	73,2	70,6
Hallinto	69,4	63,8	44,9	45,9	47,1	48,3	49,9

työmarkkinoiden eriytyminen sukupuolen mukaan on säilynyt varsinkin sosiaaalialalla.

Naisten työllisyydessä toimialoittain huomiota kiinnostavat seuraavat tendenssit:

1) Naisten työllisyys teollisuudessa, viestintäalalla, rakentamisessa, kaupassa, hallinnossa ja rahoitusalaalla on vähentynyt. Näillä toimialoilla palkka on seudun keskipalkkaa korkeampi, joskus jopa useita kertoja korkeampi. Esimerkiksi viestintäalalla palkka ylittää seudun keskipalkan 1,7-kertaisesti, rahoitus-, luototus- ja vakuutusalaalla sekä eläketurvan alalla 2,4-kertaisesti.

2) Sosiaaalialalla eli terveydenhoidon, koulutuksen ja kulttuurin toimialoilla työllisten naisten osuus on käytännössä pysynyt ennallaan. Nämä toimialat saavat rahoituksensa perinteisesti valtion budjettivaroista ja palkat niillä ovat seudun keskipalkkaa pienemmät.

3) Naisten osuus on kasvanut maataloudessa, kuljetusalalla ja metsätaloudessa. Tämä ei aina

johda tulojen kasvuun, koska näillä toimialoilla palkanmäärä riippuu paljon konkreettisesta tehtäväkuvasta ja virasta.

Sukupuolen mukaista eriytymistä havaitaan myös työllisten jakautumisessa talouselämässä aseman mukaan. Esimerkiksi työnantajista naisia Pietarissa on vain 25,9 % ja Leningradin alueella 37,2 %.

Leningradin alueella työssä käyviä naisia on hieman vähemmän kuin miehiä: 49,2 % seudun kaikista työllisistä. Keskimäärin heidän asemansa on jonkin verran korkeampi kuin pietarilaisten naisten, mikä on selitettävissä taloudellisten tekijöiden voimakkaammalla vaikutuksella. Heidän on pakko etsiä hyvin palkattua työtä, muun muassa ryhdyttävä yrittäjiksi, koska alueella asuvien miesten palkka ei ole riittävän suuri. Kun miehet Pietarissa saivat vuonna 2004 keskimäärin 12 000 ruplaa kuukaudessa ja naiset noin 8 000 ruplaa, niin Leningradin alueella

Taulukko 2. Naisten osuus työllisistä toimialoittain Leningradin alueella (%)

	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004
Yhteensä	53,9	54,6	54,9	55,4	55,4	55,4	54,8
Teollisuus	47,4	42,5	40,5	40,1	40,7	40,3	40,3
Maatalous	48	50,6	52,1	54,4	53,6	55,3	54,8
Metsätalous	17,4	21,1	21,6	23,1	23,8	23,4	25,5
Kuljetusala	22,2	25,4	28,3	29,9	27,7	27,5	28,2
Viestintäala	74,8	68	66,2	66,1	68,2	69,6	69,1
Rakentaminen	24,8	26,2	27,2	26,9	27,3	26,1	24,2
Tukku- ja vähittäiskauppa, julkisen ravitsemustoiminta	83,5	77,7	75,3	74,6	75,7	76	74,2
Asunto- ja kunnallistalous, palvelut kotitalouksille	52,7	49,2	49,4	50,2	50,7	51,8	49,2
Terveydenhoito, liikunta, sosiaaliturva	84,4	84,2	86,1	86,3	86	86,2	83
Koulutus	85,3	86,1	87,1	88,2	87,6	86,9	87,1
Kulttuuri ja taide	80,1	83	80,5	80,7	79,2	79,5	79,2
Tiede ja tieteelliset palvelut	48,4	45,9	44,3	44,5	42,5	44,1	45,2
Rahoitus-, luototus-, vakuutusala, eläketurva	98	90,9	88,4	85,2	85,9	84,7	82,8
Hallinto	75,1	70,4	50,6	52,5	52,9	53,1	50,7

Vuoden 2004 järjestämistä työttömien ammatinosa-
 Vuoden järjestämistä työttömien ammatinosa-
 (%)

	Yhteensä	Joista		Osuudet	
		miehiä	naisia	miehiä	naisia
Työelämässä mukana yhteensä:	100	100	100	48,9	51,1
Palkkatyöläisiä	97,3	96,6	98	48,6	51,4
Ei-palkkatyöläisiä, joista:	2,7	3,4	2	62,3	37,7
Työnantajia	1	1,6	0,5	74,1	25,9
Tuotanto-osuuskuntien jäseniä	0,1	0,1	-	100	-
Itsensä työllistäneitä	1,5	1,6	1,4	53,7	46,3
Perheyrityksissä avustavia	0,1	0,1	0,1	41,9	58,1

Taulukko 4. Työllisten jakautuminen talouselämässä aseman ja sukupuolen mukaan vuonna 2004 Leningradin alueella (%)

	Yhteensä	Joista		Osuudet	
		miehiä	naisia	miehiä	naisia
Työelämässä mukana yhteensä:	100	100	100	50,8	49,2
Palkkatyöläisiä	96,1	95,3	96,9	50,4	49,6
Ei-palkkatyöläisiä, joista:	3,9	4,7	3,1	60,7	39,3
Työnantajia	1,1	1,4	0,8	62,8	37,2
Tuotanto-osuuskuntien jäseniä	0,1	0,1	0,1	60	40
Itsensä työllistäneitä	2,7	3,2	2,2	54,3	45,7

miesten kuukausikeskipalkka oli noin 9 300 ruplaa ja naisten 5 800 ruplaa.

Tärkeä työmarkkinoita luonnehtiva tekijä on työttömyysaste. Molemmissa sukupuoliryhmissä nuorten työttömien osuus pienenee ja vanhempien kasvaa. Kun työttömien miesten keski-ikä Pietarissa vuonna 1992 oli 32,2 vuotta, niin vuonna 2004 se oli 39,2 vuotta. Naisten kohdalla vastaavat luvut olivat 34,3 vuotta ja 38,3 vuotta. Vuonna 2004 työtön mies oli 7 ja nainen 4 vuotta vanhempi. Leningradin alueella työttömien keski-ikä kasvu ei ole ollut yhtä huomattavaa, sillä alle 20-vuotiaiden työttömien osuus on säilynyt silmään pistävän suurena. Se kertoo tarpeesta

luoda erityisohjelmia nuorten työttömien naisten auttamiseksi, sillä heitä on enemmän kuin nuoria työttömiä miehiä. Vuoden 2004 tilanne näyttää kuitenkin huomattavasti paremmalta kuin vuonna 2000, jolloin naisten määrä nuorten työttömien ryhmässä oli kaksinkertainen miehiin verrattuna. Kaiken kaikkiaan nuorisotyöttömyys on molemmissa sukupuoliryhmissä Leningradin alueella paljon vakavampi (11 % miehiä ja 12 % naisia ryhmän työttömien kokonaismäärästä). Pietarissa vastaavat luvut ovat pienemmät: miehillä 3,1 % ja naisilla 2,9 %.

Työttömyysongelmia pohdittaessa erityisen kiinnostavia ovat tiedot valtiollisen työvoima-

lutuksesta. Vuonna 2004 Pietarissa koulutuksen käyneitä oli melkein 4 kertaa vähemmän kuin vuonna 1995 (4 111 vs. 16 484). Leningradin alueella työllisyyskursseille osallistuneiden määrän sijaan hieman kasvoi (4 411 vs. 3 296).

Tämän seurauksena työllisyyskursseilla opiskelleiden määrä oli vuonna 2004 Leningradin alueella suurempi kuin Pietarissa. Tässä on muistutettava, että Pietarin väkiluku oli vuoden 2005 alussa 4,6 miljoonaa ja Leningradin alueella 1,653 miljoonaa ihmistä. On myös todettava, että Venäjällä viralliset työttömyysluvut ovat alhaisempia kuin todelliset työttömyysluvut. Työvoimatoimistot palvelevat vain virallisesti työttömiksi rekisteröityjä ja uudelleen koulutukseen hakeneita henkilöitä. Siten myös virallisen työttömyyden aleneminen johtaa uudelleen koulutusohjelmien vähentämiseen. Toinen syy työt-

tömille järjestettävän ammattikoulutuksen määrän vähenemiseen on työnantajien verotuksen muuttuminen, muutamien verojen korvaaminen yhtenäisellä sosiaaliverolla ja työttömien uudelleen koulutusohjelmia rahoittaneen erityisen työllisyysrahaston lakkauttaminen.

Palkkaerot

Lopuksi tarkastelemme sukupuolten välistä tasa-arvoa työmarkkinoilla luonnehtivaa seikkaa: miesten ja naisten palkkaa. Toimialojen sisällä havaitaan huomattavia eroja sukupuoliryhmien palkoissa.

Suurin ero miesten ja naisten palkoissa Pietarissa oli viestintäalalla, jossa miehet ansaitsivat lähes 2 kertaa naisia enemmän. Samaan aikaan miehet ansaitsivat naisia vähemmän metsätalou-

Taulukko 5. Miesten ja naisten keskimääräinen kuukausiminimipalkka toimialoittain vuonna 2004 Pietarissa (ruplaa)

	Miehet	Naiset	Miesten palkka naisten palkkaan verrattuna (%)
Yhteensä	12095	7988	151,4
Teollisuus	12977	8956	144,9
Maatalous	9416	8281	113,7
Metsätalous	8641	9070	95,3
Kuljetusala	13153	8811	149,3
Viestintäala	20079	11373	176,6
Rakentaminen	13813	13802	100,1
Tukku- ja vähittäiskauppa, julkinen ravitsemustoiminta	9681	6281	154,1
Tieto- ja tietojenkäsittelypalvelut	15972	9908	161,2
Asunto- ja kunnallistalous, palvelut kotitalouksille	10524	7588	138,7
Terveydenhoito, liikunta, sosiaaliturva	9948	7140	139,3
Koulutus	8519	5298	160,8
Kulttuuri ja taide	9161	6401	143,1
Tiede ja tieteelliset palvelut	12093	7749	156,1
Rahoitus-, luototus-, vakuutusala, eläketurva	24814	17353	143
Hallinto	11026	11300	97,6

nessa (95,3 %) ja hallinnossa (97,6 %). Selitystä tähän on etsittävä nähtävästi poikkeavista palkanmaksukäytännöistä. Tilastotiedot kertovat vain maksetun minimipalkan. Sitä, kuinka paljon ihmiset saavat epävirallisesti kirjjekuoressa, pimeästi käteisenä, voidaan arvioida vain asiantuntijoiden avulla. Sama koskee rakennusala, jossa miesten ja naisten palkat ovat suunnilleen samanlaiset. Kuten yleisesti tiedetään, valtaosa rakentajista Pietarissa on laittomia ulkomaalaisia työntekijöitä eli maahanmuuttajia, jotka eivät näy virallisissa tilastoissa ja jotka saavat palkkaa ilman, että sitä kirjataan mihinkään.

Mutta myös ottamatta epävirallisia maksuja huomioon, naiset saivat Pietarissa palkkaa 51,4 % vähemmän kuin miehet ja Leningradin alueella 61 % vähemmän kuin miehet vuonna 2004.

Yhteenveto

Vuosina 1990–2004 Pietarin ja Leningradin alueen työmarkkinoille tyypillisiä tendenssejä olivat:

1) Eläkkeellä olevien naisten määrä kasvoi. Naisia oli eläkkeellä lähes 2,5 kertaa enemmän kuin miehiä. Samanaikaisesti työikäisten joukosta naisia oli miehiä enemmän vain 10 – 12 %. Tämä liittyy sekä työikäisten miesten korkeaan kuolleisuuteen että naisten 5 vuotta aikaisempaan eläkkeelle jääntiin. Samaan aikaan lasten osuus tarkasteltavien alueiden väestörakenteessa vähenee. Kun 1990 lapset käytännössä muodostivat 20 % väestöstä, oli heidän osuutensa vuonna 2005 enää 11 – 16 %.

Tästä johtuen Pietarin ja Leningradin alueen

Taulukko 5. Miesten ja naisten keskimääräinen kuukausiminimipalkka toimialoittain vuonna 2004 Leningradin alueella (ruplaa)

	Miehet	Naiset	Miesten palkka naisten palkkaan verrattuna (%)
Yhteensä	9282	576	161
Teollisuus	11234	7272	154,5
Maatalous	6663	5642	118,1
Metsätalous	6944	6661	104,2
Kuljetusala	10848	7635	142,1
Viestintäala	9175	5015	182,9
Rakentaminen	11319	8651	130,8
Tukku- ja vähittäiskauppa, julkinen ravitsemustoiminta	5569	5026	110,8
Tieto- ja tietojenkäsittelypalvelut	5187	4711	110,1
Asunto- ja kunnallistalous, palvelut kotitalouksille	6914	4881	141,7
Terveystenhoito, liikunta, sosiaaliturva	5915	4713	125,5
Koulutus	4705	4299	109,4
Kulttuuri ja taide	4004	3990	100,4
Tiede ja tieteelliset palvelut	10657	5910	180,3
Rahoitus-, luototus-, vakuutusala, eläketurva	10672	10154	105,1
Hallinto	7984	7646	104,4

työmarkkinat voivat lähiaikoina kohdata työvoimapulan. Se voi johtaa työsiirtolaisuuden, muun muassa työvoiman laittoman muuton, lisääntymiseen maan muilta, huonommin taloudellisesti toimeentulevilta alueilta sekä kilpailun kovenemiseen arvostetuista, hyväpalkkaisista paikoista. Seurauksena on, että jopa perinteisesti naisten töinä pidetyt työt voivat alkaa kiinnostaa siirtolaismiehiä, erityisesti palvelujen ja kaupan alalla.

2) Kahden tarkastellun seudun naisten taloudellisessa käyttäytymisessä on havaittavissa tietty ero. Pietarissa naisten aktiivisuus työmarkkinoilla kasvaa, mutta Leningradin alueella pienenee. Tämä on selitettävissä sillä, että naisten ammattien kirjo Pietarissa on monipuolisempi, naisten on helpompi löytää hyvin palkattua työtä, jos he haluavat työtä tehdä. Kaiken kaikkiaan aktiivinen naistyövoima jatkaa määrällistä kasvuaan, lähes 2/3 naisista on palkkatyössä. Miehistä palkkatyössä käyvien osuus on hieman suurempi, lähes 75 %.

3) Työmarkkinoilla sukupuolten eriytyminen vertikaalisesti ja horisontaalisesti säilyy. Naiset joutuvat syrjään arvostetuimmilta ja paremmin palkatuilta talouselämän sektoreilta: viestinnän, kaupan ja hallinnon aloilta. Pietarissa hallinnon alalla työskentelevien naisten osuus on laskenut 69,4 %:sta 49,9 %:iin ja Leningradin alueella 75,1 %:sta 50,5 %:iin. Tämän vuoksi naiset jäävät jälkeen miesten palkkatasosta. Pietarissa naiset ansaitsivat keskimäärin 51,4 % vähemmän kuin miehet ja Leningradin alueella 61 % vähemmän. Suurimmat palkkaerot ovat tieteen ja viestinnän aloilla. Tämä selittyy toimialan sisäisellä

vertikaalisella eriytymisellä, koska naisia on vähän korkeapalkkaisissa johtotehtävissä. Sama havaitaan myös työllisten asemanmukaisesta jakautumisesta. Työnantajista naisia on vain 25,9 % Pietarissa ja 37,2 % Leningradin alueella.

Viimeisten 15 vuoden aikana naisten asema Pietarin ja Leningradin alueen työmarkkinoilla on huonontunut. Vertikaalinen ja horisontaalinen eriytyminen sukupuolen mukaan on voimistunut, mikä näkyy naisten pienempinä tuloina. Kun otetaan huomioon venäläisten naisten miehiä pidempi elinikä, voidaan otaksua köyhien vanhojen yksinäisten naisten osuuden väestöstä lisääntyvän lähitulevaisuudessa. Samanaikaisesti sukupuolten välisestä epätasa-arvosta työmarkkinoilla tulee taloudellinen ja sosiaalipoliittinen ongelma. Se edellyttää valtiolta ja alueiden viranomaisilta uuden tehokkaamman työllisyyspolitiikan laatimista ja toteuttamista siten, että se johtaa sukupuoliryhmien realististen työmahdollisuuksien ja palkkojen tasaamiseen sekä sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumiseen käytännössä.

Kirjoittaja on filosofian kandidaatti ja Pietarissa toimivan Luoteis-Venäjän valtionakatemian sosiologian ja sosiaalityön laitoksen dosentti. Hän on tehnyt vuodesta 1998 lähtien töitä gender-tutkimuksen ja sosiaalisen sukupuolen sosiologian parissa, julkaisut aiheesta oppimateriaalia ja artikkeleita, jotka käsittelevät muun muassa kansalaisyhteiskuntaa, sosiaalivaltiota ja sukupuolten välistä tasa-arvoa sekä sukupuolipolitiikkaa nyky-Venäjällä.

Venäjän kielestä suomentanut Anitta Hyvönen.

Lähteet:

Trud i zanjatost v Sankt-Peterburge i Leningradskoi oblasti: Statističeski sbornik. Federalnaja služba gosudarstvennoi statistiki. SPb.: Petrostat, 2005.